

Ezer esztendő a magyar iskola

*Egy-egy ember csak néhány évig jár iskolába:
a magyarság már 1000 esztendeje.*

A honfoglalással hazánk földjét nyertük; az iskolázással az európai kultúrát. 996-ban Pannonhalmán a Szent Márton hegyen alapították az első magyarországi bencés apátságot. Ugyanitt 1000 éve a monostorban indult meg szervezett keretek között magyar földön az iskolai oktatás.

A bencések, a Benedek-rend Nursiai Szent Benedek által alapított szerzetesrend. Első kolostorukat Monte Cassino hegyén 529-ben nyitották meg. A szerzetesek egy évi próbaidő után engedelmességet fogadtak. Életfogytiglan a rend, a kolostor kötelékében maradva, lelki tökéletesedésre törekednek. Jelszavuk: Ora et labora = imádkozzál és dolgozzál. Később művelődési és tudományos tevékenységet is folytattak. Ők térítették a keresztény hitre a népvándorlás népeit a 7. századtól egész Európában.

Hozzánk Géza fejedelem telepítette Szent Márton hegyére az itáliai bencés szerzeteseket. A kolostor falai közt létesült az első magyarországi iskola. Monostorukat Szent István ruházta fel kiváltságokkal, és nagy adományokkal látta el. A történet valójában nem 1000 éve kezdődött, hiszen amikor a magyarság átvette a kereszténységet, egy oktatási örökséget vett át, mely már ekkor is csaknem ezer éves volt.

Mit is jelent a keresztény iskola? A kereszténység nem tagadta meg a kultúra értékeit, melyeket maga körül tapasztalt, bár a pogány szellemiség szokásaival nem tudott egyetérteni. Emlékszünk Madáchnál a római színre, mikor Szent Péter megjelent és kemény szavakkal illette a mulatozó-dözsölő társaságot, de a kereszténység a pogány gyökerű kulturális értékeket mégis elismerte. Ugyanekkor, szinte észrevétlenül – csak szűk közösségek részére – alakult ki a szerzetes iskolák rendszere. Fiatalokat és felnőtteket is igyekeztek bevezetni a szerzetesi élet világába. Elsősorban nem ismeretközlő, oktatási feladatot láttak el, inkább önnevelésre buzdítottak, a gyakorlati élet alakítására tanítottak. Lelkiséget közvetítettek. Egy idő után mégis kialakult egy műveltségi anyag. A kereszténység vallási gondolkodása, élete ugyanis szorosan kapcsolódott egy könyvhöz: a Bibliához. A szerzetesrendek művelődési központokká is váltak. A szerzetes iskolák műhelye vált kiindulópontjává az iskolarendszernek, amely Nagy Károly birodalmában alakult ki, és a középkori iskolázást jelentette. A szentekről szóló életrajzok, a középkori keresztény iskolák a műveltségbe, a jó erkölcsbe avatták be diákjaikat. Sajátos tartalmat kapott a mester-tanítvány viszony s a professzor lelki vezető is volt. Ezt a keresztény iskolát vette át a magyarság Szent István országába, amikor először Pannonhalmán nyílt szerzetes iskola, majd további alapításokkal (Bakonybél, Zalavár, Pécsvárad stb.) a középkor folyamán 80 kolostorunk épült. A középkori iskola nem pusztán ismeretanyagot nyújtott később az érvényesüléshez, hanem életformát is.

Olyan emberek neveltek ott, kik megszerették az iskolát. Ottmaradtak, és odaadással szolgálták az eszményeket, értékeket, melyeket az iskola hordozott. A középkori Európában – így Magyarországon is – a társadalom kis csoportját érinthette meg az iskoláztatás. Kevesen érezték feladatuknak, hogy iskolás, latin műveltségre tegyenek szert, s e tudásukkal szolgálják nemzetüket. A tanítás latin nyelven folyt, a keresztény Európa közös nyelvén. Felkészített arra,

hogy a közös kincset, amit latinul megkaptak, megfoghatóvá tegyék azoknak, akikhez anyanyelvükön fordulnak. A magyar írásbeliség első emléke (Halotti Beszéd) egy latin iskolai magyar papnak a feljegyzése egy latin nyelven írt kódexben. A gyászoló nép, kikhez fordult, magyarul tudott. A temetést végző papnak latin ismereteit magyarul kellett elmondania. A középkori keresztény iskola gondolkodó emberré tett.

A középkori iskoláról keveset lehet tudni, azt igen, hogy hol alapították, mekkora létszámmal, s milyen könyvtára volt, de arról, hogy milyen volt ott a légkör, arról viszonylag keveset. Európában a középkori iskola gúnyképét rajzolták meg a valóság helyett, pl. Villon is csak a hanyatló Párizsi Egyetem világáról írt.

Az első magyarországi iskolák kolostorok, székesegyházak és plébániák iskolái voltak. A felsőbb tudományokat elsajátítani kívánók kezdetben külföldre jártak: Bolognába, Párizsba, Wittenbergbe, majd 1376-ban, itthon, Pécsen is megnyílt az egyetem.

Amikor elérkezett a humanizmus kora, Mátyás király a megújuló európai műveltség színhelyére, külföldre küldte az erre méltókat (Janus Pannonius), akik korszerű műveltséggel tértek haza. Jeles külhoni alkotókat is foglalkoztatott udvarában.

Magyarországot azonban a humanizmus és a reneszánsz megjelenése után a harci zaj töltötte be. Mohács és más nemzeti katasztrófák sújtották az országot, az iskolákat elsöpörte a háborúskodás.

A kereszténység belső egysége is megrepedezett (reformáció-ellenreformáció). Ezen új erők előremutató hatásai alakították mégis a megmaradó iskolákat. Török dúlta országrészek peremén: Erdélyben, Észak- és Nyugat-Magyarországon az iskolák is konokul megmaradtak. A protestáns és a katolikus magyar iskolák őrzik a középkori iskola emlékeit. Otthont adnak a nemzeti felelősségtudatnak. Az iskolák versenyben voltak, de mégsem gyűlölködtek egymással, pusztán jobbak akartak lenni egymásnál. Fontos szempont: szélesebb körből kell összegyűjteni a tudást a műveltségre vágyóknak. Akinek megadatott, hogy művelt ember legyen, felelős a többiekért, a többség javára akár pap-tanítóként vagy bíróként a maga érdekein túl a nemzetét kellett szolgálnia. A felvilágosodáskor újfajta magatartás jelenik meg: az új szellem és műveltség szolgáltatáshoz bátorság is kell. Az anyanyelvi művelődés a népoktatás fellendülését hozta. A modern igények, a magyar közoktatás alapjait – a reformkor, az 1848-as forradalom eszméit és a korszerű európai törekvések felhasználásával – Eötvös József rakta le 1867 után. Számos intézkedése – pl. az iskolai tankötelezettség elvén alapuló újszerű népoktatás megteremtésével – megelőzte az általában mintául szolgáló Európát!

A polgárosodási igények nagy méretű iskolákat is létrehoznak. Szemben a családias jelleggel: hivatali viszony alakul ki igazgató-tanár, tanár-szülő s tanár-diák között. Közben újabb háborús veszteségek rombolták a magyar iskolát, de mindig akadtak felkészült, odaadó magyar pedagógusok, az iskolát szívügyüknek tekintő hazafiak, akik védték a hazai oktatást, nevelték az ifjú nemzedéket. Tudták, hogy a saját kultúra, a műveltség örök kincse a nemzetnek, amitől ha megfosztják, lététől fosztják meg. Így jutunk közel ahhoz a korhoz, melynek örökségeit ma is viseljük, melynek kihívásai, kockázatai, a 20. század más történelmi megrázkódtatásaival párhuzamosan szakadtak reánk és határozzák meg a magyar iskolatörténetet. Az elmúlt 40 év megoldási kísérletei sikertelenek maradtak. A lelkeket is újjá kell építeni.

Vannak eredményeink (1000 év), de ezek újrafelfogalmazásához nincs elég tapasztalatunk. Most ne egy idegen oktatási rendszer jelenjen meg követendőként! Eligazításul Európa s az elmúlt 1000 év hazai iskolaügyi tanulságai szolgáljanak alapul.